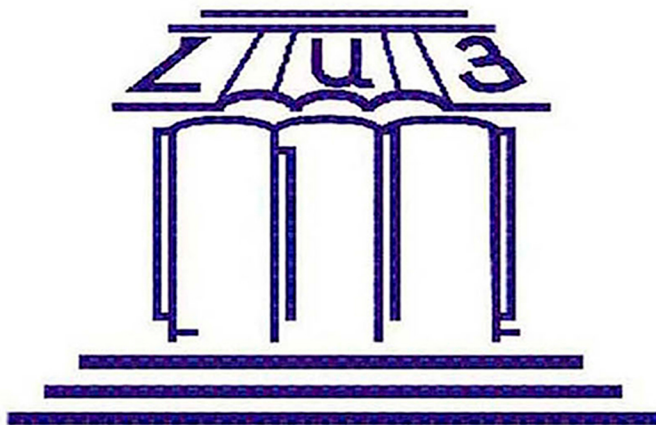

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նշ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Կ. ՍԻՏԱԼ

ԿՍՐԱԽԱՆԻ ԵՏԵԽԷՆ

ՎԻԵՆՆԱ
ՄԻԻԹԱԴԵԼԱՆ ՏՊԱԴԱՆ
1922

891.99

-6 NOV 2011

III u ֆ թ { C-80
Ք. Ն.

Կ. ՍԻՏԱԼ

ԿԱՐԱՌԱՆԻ ԵՏԵՌԷՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ, ԿՈՑՆԻՐԱՆԻ
ՄԿ ԼՈՐԻ Ի ՄԿ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԻՆՎ. № 3093

6693

TRIS VON 8-

891.99

U-54

1001

Կ. ՍԻՏԱԼ

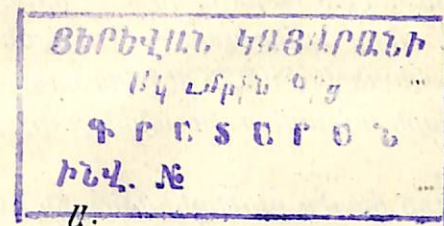
ԿԱՐԱՆՆԻ ԵՏԵԻՆ

ՎԻԵՆՆԱ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1922

Սիրուն Թամար Ռշտունի դեռ եօթն ամսի հարսնուկ էր,
Երբոր ռազմի փողն հնչեց. եւ իր Պատրիկն անվհեր՝
Պագով մ'անուշ եւ վերջին՝ հեծաւ քոցակն երիվար,
Գնաց. եւ իր արեւէն այրի թողուց հէգ Թամար:

Երթի օրէն ալ աշխարհս իր քանտն եղաւ դառնագին.
Մինչեւ ծնունդ տուաւ նա անուշ եւ թանկ Վազրիկին.
Որի վրայ հակեցաւ ինչպէս գիշերն հեշտալի,
Որ նոր լուսնին հսկելու տենդէն տակաւ կը հալի:

Եւ որք սրտին մէջ, ուր նա քանդած էր յոյս, ամէն քան
Ամիւր կանգնեց Վազրիկի համար աննիւթ իր սեղան.
Ինչպէս ուսին¹, որ կ'աճի, կ'ըլլայ լեռ մը վիթխարի —
Անգուսպ, քանդող ու վսեմ — այնպէս սէրն էր Թամարի:

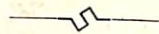
Շուքի մը պէս ամփոփուած վրայ անոր սնարին
Օրօր կ'երգէր. կը պատմէր թելերն ի վար քնարին
Վէպերն ասեղ մարտերուն եւ սէգ զարմիկ քաջերուն,
Որ զոհ ըրին իրենց կեանքն՝ հրեղէն կոյսի մը սիրուն:

¹ Ձեան հիւս:

Հէքեաթ կըսէր փաղաքուշ՝ գանձի, սէրի եւ փառքի
Եւ այն սրտոտ լաճերուն, որոնց արկածն է յարգի,
Ու երգն անծայր կարւանին ալի մը շուրջ քոլորած,
Տաղերն՝ անմահ գուսանին մեղրոտ շուրթէն իր թռած:

Ո՛ւր որ կոխէր ոտքն որդուն — իր սիրտն այնտեղ կը տրոփէր.
Ուրկէ անոր ծայնը գար — իր յոյսն այնտեղ կ'ամփոփէր.
Եւ իր կեանքի միւթին մէջ նա ոսկի ամսողն էր յոյսի.
Թամարն ալ՝ ամալն, որ անոր շուրջ կը դառնար մեկուսի:

Եւ պերճ որպէս դիւթական սօսին դալար ու շիտակ,
Որ սուրբ ջրի մը ալին հաւքոտ կ'աճի երկնից տակ,
Այնպէս Վազրիկ ուռճացաւ իր մօր լացին տակ քարի.
Կանաչ ծիլ մ'էր — ու սօսի եղաւ տարի առ տարի:

Բ.

Հագիւ տասնութ տարուայ էր երբ նա առաւ զոյգ մ'եզներ.
Շէկ էր մէկը քոցի պէս եւ միւսն էր թուխ գերդ գիշեր:
Հօրմէն ժառանգ կը մնար քանի մը արտ ու այգին.
— Օրհնեալ է հացն, որ շաղուած է թանկ ցօղովն քրտինքին:

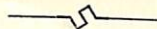
Ի՛նքն էր մշակն ու ջրուոր, ինքն՝ իր հօտաղն ու մաճկալ.
Ի՛նք կը ցանէր, կը հնձէր եւ ինք մինակ կընէր կալ.
Մայրն ալ իր սէրն կը խառնէր զաւկի մաքուր վաստակին.
Կուլմը երբ միտք կ'իյնային փառքի օրերն իր նախկին:

— «Որդի, կուրնար այս աչքըս, որ քեզ մշակ չը տեսնէր.
Ասպետ էր հայրդ, քու տեղն ալ շքեղ փառքի կրկէսն էր.»
— «Փառքիս կրկէսն է միայն արտն իմ՝ ոսկի ցորեանին.
Եւ իմ՝ կարմիր յաղթանակն՝ ծիծողուն եւ վարդ մեր գինին:»

Արտին մէջ ճոխ կը ծաղկէր հասակն անոր սիրական.
Կ'օծէր արեւն իր մագերն, ճակատն ալ՝ քաղցր լուսնկան.
Աստուած կ'օրհնէր իր վաստակն. ու երբ աշուն կը հասնէր
Հնձանն՝ առատ գինիով, ամբարն հացով լեցուն էր:

Ու երբ կուգար իրիկուն, կախարդ լոյսովն աստղերուն,
Վազրիկն ալ տուն կը դառնար հետ զոյգ հուժկու եզներուն,
Եղջիւրն անոնց զարդարած գոյնգոյն քուրեան պսակով,
Սիրտն իր փթթած ծաղկի պէս, հոգին՝ գինով վաստակով:

Երեք տարի չէր անցած, երբ տունն էր շէն ու պայծառ.
Սեղանն էր քաց ծամքորդին -- փոյթ չէ թէ որ երկրէն գար:
Յոգնած գուսանն այդ սեմին վստահ կու գար առնել կանգ
Հին իր վիշտը մոռնալու -- ծամքի խոնջէնքն ու զրկանք:

81
81
162

Գ.

550

Օր մը հեռու աշխարհէ եկաւ գուշակ մը հօգօր.
Թափեր էին ուսն ի վար գանգուր մագերէն ալետր.
Ձեռքն էր քոներ մագաղաթ մը հին — ամբողջ նկարուն.
Վարդեր կային հին — հաւքեր, կախարդ տողեր ու գարուն...

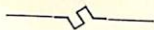
— «Վարպետ, քախտը գուշակէ շքեղ ու թանկ Վազրիկիս.
Եւ մինչ հոգուդ երազէն կախարդ զրքիդ կը հակիս,
Գթոտ լինի թող քու սիրտ — զաւկիս քարին կամեցիր.
Մեղք եմ. իմ տուն ու յոյսեր հովին մի տար ցան ու ցիր...»

— «Տիկին, զարմիկ ցեղի մը ընծիւղն է նա թարմագեղ.
Պապերն անոր թափեր են արիւն առատ գերդ հեղեղ.
Բայց ոչ անուն կը մնայ, ոչ աւանդն է մնայուն.
Կ'անցնի մէկը շուքի պէս, մէկն ալ հովի մը հանգոյն:»

«Այս ինչ պայծառ կը տեսնեմ զաւկիդ աստղը լուսածիր.
Ահա շուշան մը դալար... ձիերդ գանձով շուտ քարծիր.
Կախարդ հարսն է Վազրիկիդ... եթէն օր ըսեմ կամ ամիս՝
Որդիդ ծամքորդ է քարով... տիկին, ինչե՞ն կը տրտմիս:»

“Կեցիր... անա՛ ճոյլ ոսկի, մետաքս, սնդուս ու գոհար...
Վազրիկդ է մեծ բեզիրգան... տես իր դարձի ճանապարհ.
Կին, քանց դուռը — զաւակդ է կուգայ հեծած երիվար...”
Գուշակն լռեց դողահար — ներսը լաց ու արին կար...

Թամար սեն այդ չի տեսաւ. կարծեց դուռը կը քանար
Հարուստ Վազրիկ գրկելու. կարուանն հեռուէն կ'երեւնար. —
Ափը դրաւ իր նուէր, ձեռքին վրայ իր համբոյր.
Ու սիրտն ամպի պէս թեթեւ դարձաւ իր տուն սիրաբոյր:

Գ.

Երեք շորի բեռցուցին հագար տեսակ քարիքով —
Մէկը հալաւ ու լաչակ, մէկն ալ քոյրով ու միրգով,
Երրորդն՝ ուլունք ու գոհար, զարդ ու ծարիր առանձին,
Եւ եօթն առոյգ քաջի հետ հարսի հօր տուն ճամբեցին:

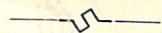
Հուսնակն ինչպէս կը ծաթի մէջտեղ գոհար աստղերուն,
Բացուած շուշանն է ինչպէս ի մէջ քափուր վարդերուն,
Այնպէս Ծուարդ Ոստանի մէջ էր ծաղկեր նազերով,
Կարմիր սափորն իր ուսին՝ ակն էր իջեր նազերով:

Եղնիկն էր նա՛ լոկ այգի ամբիժ ցողով դիեցուած,
Գազպին կերած հացի տեղ, վարդերու մէջ քնացած.
Մազերն իր սեւ ու քուրեան՝ ինչպէս ամբան կէս գիշեր.
Իր աչքին մէջ նայողը ա՛լ վիշտ ու մահ չէր յիշեր:

Իր հոգիէն շատ խորունկ՝ Վազրիկ նոր հարսն իր սիրեց,
Պատկերն անոր իր լանջին տակ նա անջինջ փորագրեց.
Ծուարդ ըսես թիթեռն էր, Վազրիկն ալ լոյսն իր անձառ,
Որի ցուքէն էր դիւթուեր ու չէր գիտեր իսկ պատճառ:

Վազրիկ զգաց որ ծուարդ աղջիկ մը չէր հասարակ,
Պատկերն ունէր դիցուհու, հասակն ալ պէրժ ու քարակ՝
Վայել էր լոկ քամքիշի. մնդ էր գրկել զայն փառքէն,
Հնումն նէ եօթ ծովերու հզօր տէրն էր ապաքէն...

Բայց իր հերկած արտին մէջ քուռ-քուռ ոսկի չէր քումներ,
Փարթամ՝ դառնալ քրտինքով — միայն խենթի մը յոյսն էր.
Այսպէս պիտի քոլորէր օր ու ամիս ու տարի,
Ու դեռ պիտի ան թափէր ճակտի քրտինքն իր քանի...

Ե.

Գարունն էր ծաղկեր — Կանաչ Կիրակի —
Մրցում՝ կար ձիու, խելքի ու քազկի.
Դաշտն էին իջեր ճորտ ու նախարար,
Սեպուհ ու ուսմիկ, զօրք ու զօրավար:

— Թամար ըսած էր. «Աչքիս լոյս, Որդի,
Առ ձիդ. ու հազիր լաթերդ որսորդի.
Ու գնա՛ շահիլ փառքն, որ հօրըդ էր —
Նդիր հօրդ նման ասպետ-տանուտէր...»

Ծուարդ ըսած էր. «Վազրիկ, իմ Արեւ,
Մեծցիր զերդ սօսի մեր գլխին վերել.
Նդիր ուսմիկէն ու թոյլէն սիրուած —
Ատէ՛ փառքն, որ է ուրիշէն խլուած...»

— «Զեմ՝ ուզեր կարծեն գիս անձար գերի.
Բաւ չէ տունըդ՝ շէն, արտդ լինի բերրի.
Պէտք է սնափառ սա՛ մեղկ ջոջերուն
Յոյց տալ թէ մամրդ ենք — ջուր չէ մեր արին...»

Գնաց մրցումին իր սել ձին հեծած,
Ձին, որ ինք կրթած, ինքն էր մեծցուցած.
Ու հետ արեւի վերջին շողերուն՝
Վազրիկ՝ յաղթական փառքով դարձաւ տուն:

— Որդի, յաղթական քու դարձի ճամբին
Թող փառքի կամարդ լինիմ՝ ու դափնին.

— Ես ալ հրավագ ձիուդ սմբակին
Փռչին թող լինիմ, Վազրիկ, իմ անգին...

— Ո՛վ չէ մեծատուն — վատ ու ըստրուկ է,
Ո՛վ որ գանձ չունի — ծախուած գերուկ է.
Մայր, զիս ծաղրեցին պետ ու զօրական.
Ըսին. հողդ փորէ, կոպիտ շինական...

Թամար ըսաւ. «չէ՞ որդի, աստուած մը կայ նիւթեղէն.
Որին լուծ ծունր կը դնեն տէր ու ծառայ հողեղէն.
Առանց որի մեր օրը — մոայլ կեանքն է ըստրուկի.
Ազատ անունն ի՞նչ կ'արժէ թէ գանձ չունիս կամ՝ ոսկի...

«Գուշակն ըսած է որ դու պիտի լինիս քեզիբաւ.
Եւ ի՞նչ գանձ որ ծովն ունի, ի՞նչ որ Իրան ու Զին կան,
Բեհեզ, վարդիւղ ու մարգրիտ քարծած հազար ուղտերու
Պիտի դառնաս քու Եուարդ՝ հզօր քամքիշ կարգելու:»

«Մոոցիր գութանդ գոմին դուռ, ծախէ գոմէշդ ու եզներ.
Հայրդ կը շիկնէր ամօթէն թէ որ մշակ քեզ տեսնէր.
Մոոցիր անպէտ այդ վաստակդ, որ լոկ վայել է ուսմին —
Գուշակն ուղիդ է գծեր — անկէ քալէ, իմ անգին...»

* * *

Եուարդ իր դուռ ծաղկելուն եօթ լուսնակ էր քոլորեր,
Երբոր հոգին վիրաւոր, քայց մեղմ՝ ճայնով մ'անտարբեր,
— «Մայրիկ, ըսաւ, երբ արեւ ծագի նորէն եօթն անգամ
Բեռներս պատրաստ թող լինին — օտար երկիր ես կ'երթամ...»

— — —

Եուարդ սեւ լուրն որ լսեց՝ աչքեր լացի ծով դարձան.
Որմէ վարդերն իր այտին փունջ-փունջ ինկան ու չորցան.
— «Մ'ըներ, մատանդ արեւիդ, զիս ողջ կրակ մի՛ ձգեր.
Տեսքէդ՝ աչքերս, համբոյրէդ՝ սովոր շուրթերս մի՛ զրկեր:»

«Փառքն ու ոսկին ի՞նչ ընեմ, դիւ ես իմ փառքն ու գոհար.
Ասմիտն է լոկ մետաքսի, քիրման շալի սիրահար.
Մ'երթմը. թող մեզ իբրեւ տուն ծառի քոտն՝ իսկ շատ լինի.
Քու տեսքն է ինձ խրախմանք, անուշ սէրդ ալ հին գինի:

«Կեցիր, Վազրիկս, քովս կեցիր. մշակ լինինք թող յաւէտ.
Դու ժիր մամկալն արեւառ, ես ալ հօտադ քեզի հետ.
Դու հօտն արծէ, ես՝ գառներ, սրինգդ ածէ, պարեմ՝ ես.
Ուրկէ՛ քալես հետեւիմ՝ քեզի հլու շուքիդ պէս...

«Մ'երթմը, Վազրիկս, հարսնաքօղս ինձի պատանք մի՛ շիներ.
Մեղրոտ շունչիդ կարօտով՝ զիս սեւ հողը մի՛ դներ.
Կեցիր, ծառայ եմ՝ կամքիդ, սուգըս փոխէ ժըպիտի.
Հացէս նոյնիսկ քեզ անքաւ գանձեր թափեմ՝ ես պիտի...»

— «Եուարդ, կեանքէս հեռանալ դիւրին է ինձ աւելի,
Քան թէ քեզմէ, որ կեանքէս թանկ ես ու շատ սիրելի.
Բայց պարտք մը կայ ինձ տոհմէս, որ կը վարէ զիս անկամ.
Փարթամ՝ պէտք է որ ապրիմ՝ եւ կամ հաշուեմ՝ թէ չը կամ...»

— — —

1 Բոտ, ծառի բունին մէջ եղած խոռոչը:

է.

Ձիւնոտ ու սէգ Արտօսի՝ քարի լոյսն նոր էր ծաթեր.
Հարսերն ջուրի կ'երթային՝ այտերն երկու բաց վարդեր.
Ծուխը ամէն երդիքէ կ'ելնէր պալան առ պալան —
Կախարդ՝ կոյսի երազին կամ՝ քաղցր վշտին իսկ նման...

Դրկից, ծանշուոր ու համհարգ եկան տունը Թամարի.
Աղջիկ մը նուռ էր քերեր, մէկն ալ՝ գազալին ու քարի.
Հարսերն՝ մետաքս թաշկինակ, կիներն՝ գաթայ ու փոխինդ —
Հօրքոյրն՝ յուռութ մ'հեծանոս — սիրտ մը ոսկի ու յակինթ...

Բակին մէջ ձին էր կեցեր՝ վարդեր՝ կամար վիզն ի վար.
Նուարդ յուլիւնքն էր կախեր, քոժոժն ու ծոպն ալ՝ Թամար.
Ու երբ Վազրիկ բազմեցաւ թամբին վրայ պարսկական,
Կարծես թէ սէգ արքայ մ'էր որ ետ կուգար յաղթական:

Նուարդ առաւ կուժ մը ջուր, ծամբին վրայ շնու¹ տուաւ.
Որպէս զի ձին Վազրիկի դէպ փառք վարգէր սրարշաւ.
Ծամբան ծաղկէր փունջ առ փունջ առջեւ անոր նժոյգին,
Ծովը ցամքէր, ու անդունդն անոր քանար իր ոսկին:

Որ տապն՝ անուշ սիւք դառնար, ամայքն հոսէր կաթնաղբիւր,
Ուր ան նստէր հանգչելու ծառ մը ծլէր հեշտաբոյր.
Որ ծովն ու Ձին ու Իրան անոր առատ գանձ տային
Եւ ան քարով իրեն գար երբ որ անցնէր եօթ տարին:

¹ Շուռ տալ — թափել, քերանք վար դարձնել:

Ապա երթի ծամբին վրայ կոտորեց սափորն այդ կարմիր —
Դատարկ — իր որը սրտին պէս, ու վառ յոյսին պէս՝ պատիր.
Տարաւ գոգնոցն աչքերուն, դող մը իրանն իր ցնցեց.
Սոխակն ինչպէս վարդ կուլայ այնպէս ան տանն այս հեծծեց...

— “Այնտեղ որ դու կը կոխես, ես այն ծամբան պիտէի.
Օղակ-օղակ քեզ գրկած՝ պատկերդ՝ անվերջ դիտէի.
Ու երբ ծարաւ դու կայնես վճիտ ակի մը վրան,
Ես այն ջրիկ պիտէի ու ցօղէի քու քերան:

“Հին, ուր որ դու հանգ կ'առնես, ես շէն պանդոկ պիտէի,
Քեզ հաւ ու գառ խորոված, շարքաթ ու մեղր թափէի.
Հին գար քունըդ դիւրեկան քանց խունկ ու վարդ հոտեւան.
Ոսկի աթոռ քեզ տայի, մարմար քաղնիք ալ վրան...

“Բազարն որ դու կը մտնես, ես լինէի քեզի դան.
Գանձերն եօթը ծովերու, ինչ որ Թուրան ու Ձին կան —
Բոլորն յօժար կուտայի քու մէկ հատիկ համբոյրին.
Աստուած վկայ, ոչ մէկ մարդ անկէ կրնար տալ մեծ գին:

“Վարդի իւղով ծանրաբեռն՝ ես զով հովը պիտէի.
Քրտնած դէմքիդ արեւած՝ կազոյր ու բոյր դնէի.
Մագերդ ի վար վարդի թերթ, հպարտ ճակտիդ ալ՝ համբոյր.
Ըսէի. շատ եմ տանջուեր, գլխիս տէր, շիւտ տուն եկուր...”

* * *

Կարուանն ինկաւ ճանապարհ՝ զորքնա, զորքնա երգելով.
Լեւակ ու վարդ թափեցին կոյսերն սատափ մագերով.
Թամար անուշ ու զթոտ՝ տուաւ մօր մը օրհնութիւն.
Ապա մարած վար ինկաւ որպէս զարնուած մի թռչուն:

— — —

Թամար սարքի մը ակէն քերաւ մի թուի մանուշակ
Ու տան քակին մէջ տնկեց իբրեւ յոյսի նշանակ.
Շուարդն ալ ոստ մը յարգի Վանայ քաւոր վարդերուն
Իբրեւ կարօտ քոցաւառ, սէրի վէրքին պէս կարմրուն:

Գաղտնի արցունք մը թափեց անոնց վրայ հէգ Թամար,
Շուարդն ալ պագ մը հրուտ, ցաւի ժպիտ մ'աննշմար.
Մինչեւ անոնք ուռնացան, քացին քաժակ հոտեւան
Շուրջը գուռին երգեցիկ, հորին առջեւ ու դրան:

Գաւթին մօտիկ, ուր Վազրիկ օրուայ խոնջէնքն իր կ'առնէր,
Հոն, ուր աթոռն էր մարմար՝ վարդաստանին առընթեր,
Մէկը նուռի մը տնկեց, մէկն ալ լացող ուռենի.
Մէկն հոն գրկանք երազեց, մէկն ալ պաշտում մայրենի:

Բուրդը մահճին Վազրիկի քանի գգրար գգեցին,
Կախարդ քանի հաւքերու փետրով քարճերն լեցուցին.
Վերմակն ամբողջ ծաղկեցաւ գոյնգոյն մետաքս վարդերով,
Բարձի աստառն ու ծածկոցն՝ անմոռուկի թերթերով:

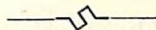
Երբոր գիշերն քողի պէս կ'իջնէր վրայ Ոստանի
Նայուածքն անոնց կը գամուէր այն վառ աստղին ընտանի,
Որի համար ըսած էր Վազրիկ. «Սա՛ աստղն է քախտիս.
Որքան փայլի ան՝ արեւս դեռ վա՛ռ է, ձեզ աւետիս...»

Հոն էր այն աստղն, երբ գիշերն անամպ լինէր ու քարի.
Բայց երբ գողար փոթորիկն, փրթէր թաթառն վիթխարի,
Երբ քուքն՝ արձակ դեւի պէս՝ գար արշաւել սարէսար,
Անոնց հոգուն մէջ սարսափն անդունդի պէս կ'ամրանար:

Ամէն շաքաթ երկու օր պահք բռնեցին, երկու ծով.
Ժամ՝ չի մնաց, հոր անոնք չը վառեցին խունկ ու մոմ.
Մատուռ ու սուրբ չի մնաց, հոր չը գացին ուխտաւոր,
Զ'եղաւ մէկ վանք, հոր մատաղ չը քաշխեցին կամաւոր:

Ամէն կարուան, որ կ'անցնէր անկէ՛ լուր մը կ'ուզէին,
Գուշակ թէ գար՝ Վազրիկի քախտը կարդալ կուտային.
Իսկ թէ անցորդ մը թակէր դռնակն անոնց մոռցրած,
«Վազրիկն եկաւ», գոչելով կը մարէին գրկաքաց:

Այսպէս պատկերն Վազրիկի մէջ այդ տունին կը մեծնար՝
Ինչպէս ուսին անկապուտ մէջ իր վազքին լեռն ի վար.
Եւ զոյգ հատնող միմի պէս սիրուն Նուարդն ու Թամար
Կը հսկէին այն ճամբան, ուրկէ Վազրիկ պիտի գա՛ր...

Թ.

Կարուանն օրօր ու շօրօր՝ մութը չ'իջած հասաւ Վան.
Վազրիկ հոն ծովը՝ հաւաքեց, ոսկի տուփեր դիւթական,
Կինու թասեր նկարէն, զունար, ծանոց ու տորան.
Եւ ալ մէկ տեղ հանգ չ'առաւ մինչեւ Իրան ու Թուրան:

Եօթ գին տուին ի Թէհրան, ինչ որ առած էր Վանէն,
Տաս գին տուին ի Թուրան, ինչ որ տարաւ Իրանէն.
Մեծցաւ կարուանն օրէ օր, ինչպէս գետը կը մեծնար.
Անցաւ Թաշկենդ, Սմիղանդ, իջաւ մինչեւ Բուխարա:

Կարուանն անկէ մտաւ Չին — անծայր երկիրն Արեւին —
Ուր տեղ հազար քաղաքներ գետերն ի վար կը ձգուին՝
Ինչպէս բոյլ բոյլ նունուֆար սարի վճիտ լճին մէջ.
— Կախարդ երկիրն երազի ու մետաքսի լուսառէջ:

Չքնաղ տեսքը եւ համբաւն պարման այս սէգ օտարին՝
Գունդ գունդ անոր ոտք բերին իշխան, ծոխն ու մանդարին.
Կոյսեր ծաղիկ ցանեցին երբ ան անցաւ ժպտագին —
Կարծես ռազմիկ մ'էր յաղթող ծամբին վրայ իր փառքին:

1. Ծովը — Ժամեսակ, նաեւ խաղողի ոռոգիչ:

Ապա անցաւ կղզիներն՝ անթիւ գանձի ու բոյրի —
Ուր կեանքն հէքեաթ մ'է անուշ եւ տունն՝ առանց կտուրի.
Ամէն մարդ, ուր կ'ուր ունի եւ ամէն կուր՝ մարգարիտ.
Ուր մեղր ունի ամէն տունկ, ամէն ծաղիկ ալ ժպիտ:

Նաւը քարծած մարգարիտ, փղոսկր, մետաքս, ըուստ ու սաթ՝
Չափեց ջուրերն լուսնկայ — ծերմակ ու ջինջ որպէս կաթ.
Անցաւ Սիամ՝ ու Սէյլան, ուրկէ իջաւ Հինդուստան —
Աշխարհն վէպ ու մոգութեան եւ համեմի վարդաստան:

Այնտեղ կարուան մը կազմեց ծերմակ ու յաղթ փիղերու.
Եւ ձորն ի վեր Գանգէսի ու զով շուքէն ծառերու
Մտաւ Դելիի սրբազան, եւ դէմ՝ խանի պալատին
Իջաւ դարպասն հոյակերտ՝ այս հայ հօր Ալատին:

Դելիի կեցաւ եօթն ամիս. ու եօթն անգամ՝ ճոխացած՝
Համեմ, հօմա եւ լահօռ ու քաշմիր շալ բեռցուցած
Կարուանն հանեց նա ծամբայ դէպ Իսլահան ու Շիրազ —
Տունը քափուր վարդերու, քերթողներու հրամագ:

Անկէ իրեն հետ առաւ հինա, վարդիւղ, գորգ ու զարդ,
Լուսնի լոյսով կարուանը մտաւ Բաղդադ լուսազարդ —
«Հազար ու Մէկ Գիշեր»ի կախարդ ու մեղկ այդ ուստան,
Ուր տեղ չ'որս քան կայ յարգի — ձի, վէպ ու կին ու Գուրան:

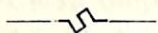
Այնտեղ ինչ որ նա ծախեց, հազար տուին փոխարէն.
Ուր որ քան մը գնած էր գնել փութաց զայն նորէն.
Ապրանք բերաւ ծախելու նա՛, որ գնել չէր կրցած.
Այսպէս փարթամ՝ բեգիրգան Բաղդադն անգամ չէր տեսած:

Կարուանն հազար ուղտերու հասաւ Մուսուլ, իջաւ Շամ —
Փարթամ՝ քաղաքն, որ տօնի ծիծաղն ունի յարաժամ,
Ան որ վէպի պէս դիւթիչ քազար ունի շարէ շար՝
Մէջը խունկ եւ արաք թուր, գերի, ծարիր ու շաւր...

Եւ հուսկ լեցուց նա նաւերն՝ ամբողջ կախարդ Արեւելք —
Գոհար, վարդիւղ ու շալար, մետաքս ու շալ — ամէն բերք,
Խունկն ու հաշիշն Արաքիոյ, նոան գինի տիկ առ տիկ.
Բացաւ ծերմակ առագաստ — մինչեւ դշխոյ Վենետիկ:

Հոն, ուր շքեղ կը կանգնի մարմար ժամն Սուրբ Մարկոսի,
Ժովի ու եօթ ցամաքի գանձը այնտեղ կը հոսի.
Հոն կը փութայ դոժն ու կոմս, արքայ եւ լորդ խաչակիր,
Ժպտեալ խաներն Իրանէն, ամիր, սուլթան ու ֆաթիւր:

Վազրիկ բեռներն իր ծախսեց, հոն շահելով մէկին տանս.
Բեռցուց նաւերն՝ անթիւ գէնք, արձան, պատկեր ու կերպաս,
Հասաւ փարթամ Բիւզանդիոն, ուրկէ սա՛ գիր ճամբեց տուն.
“Մայրիկ, փառքով կը դառնամ — ապրի՛ գուշակն իմաստուն...”

Փ.

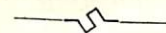
Բակի նռնենին եօթն անգամ՝ քացաւ
Շիկնոտ ծաղիկներ՝ ժպտող յոյսի պէս.
Ու Նուարդ՝ գաղտնի՛ իր սէրը լացաւ
Իր դաւար սէրը — նուա՛ ծաղկի պէս:

Եօթն անգամ՝ ծփաց հունձքը ծով ի ծով
Դեղին հասկերով՝ սրսուռ ոսկու պէս.
Եւ անքախտ Թամար իգիւր՝ կսկիծով
Ըսպասեց որդուն — ոսկի հունձքի պէս:

Եօթն անգամ՝ ծուծերն կախուեցան թուփէն՝
Ժպտող կոյսերու աչքերուն նման.
Բայց գինու թասերն դուրս չելան տուփէն՝
Կարմիր օծելու իր դարձի ճամբան:

Եօթն աշին մեռան մարմար ծիւնի տակ,
Եօթը ծիւն ծածկեց ճամբան իր դարձին.
Եւ անոնք զրկած մէկ վառ յիշատակ
Զոյգ մը ուռնում պէս երկա՛ր լացին...

Շինեց արագիլն իր բոյնը նորէն,
Նուռին ծաղկեցաւ այս ալ ինձն անգամ.
Բարի գիր եկաւ Հոռոմի երկրէն.
Վազրիկն էր գրեր. “Մայր, շուտով կուգամ...”:

ՓԱ.

Վազրիկ թողուց Ստամբուլ երբ դեռ եկած չէր գատիկ.
Բո՛ւն էր տունի կարօտը՝ ինչպէս թաթառն է սաստիկ,
Որ իր առջեւ ամեն քան կ'ընէ փշուր եւ աւազ.
Զորրնգ, զորրնգ կարուանը տո՛ւն կը դառնար վազն ի վազ:

Փութով հասաւ նա Կարին, զնաց Արծըն, իջաւ Վան,
Եւ մօտ դռան Դաւրէժի՝ փոեց անծայր իր կարուան.
Եօթը խափշիկ գերիններ վրանն անոր կանգնեցին.
Հարիւրն՝ գանձի քեռները լեռի նման դիզեցին:

Ամբողջ դաշտը կոներու քաղաք մըն էր գունազեղ.
Խո՛ւնկ կը ծխար ամէն դի, լոյսեր կային ամէն տեղ.
Պահակ էին կանգնեց իր քառսուն կտրիճ զինավառ
Եւ շատ գերի ու ծառայ, որոնք համիւն էր դժուար...

Կ'աճէր ինչպէս փոթորիկ՝ խրխինջն արաք ձիերու,
Բաշերն օծած լուսնկան, աչքերն նման քոցերու.
Ուղտերն էին տարածուեր որպէս ամսի գորշ դէգեր,
Եւ մօտն անոնց՝ ուղտապանն աշխարհ մը նոր կ'երագէր...

Եօթը գուսան ձեռք առին իրենց քնարն ու քանդիւ.
Եւ վէպ ու սէր երգեցին, արկած ու ձիւն ամպաթիւ,
Պանդուխտ տաղերն ողբագին, մինչեւ՝ քոլոր աչքերէն
Հացը մարգրիտ առ մարգրիտ վար հոսեցաւ մեղմօրէն:

Դաւրէժի դուռը Վանայ պարսպապատ քաղքի արեւելեան դուռն է:

Յետոյ պարերգն սկսաւ շուրջը ոսկի խարոյկին —
Ժնձղան ու դափն հնչեցին, պար քոնեցին այր ու կին.
Դիւթուած քաղաքն այդ գիշեր մնաց մինչեւ լոյս արթնն.
Ինչպէս պատմեմ՝ ես իր փառքն, իր գանձն ու իր ճոխութիւն:

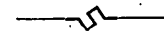
Վազրիկ տանն օր կեցաւ Վան, քայց տաս տարի էր կարծես.
Յերեկն առտուրն իր կընէր վեհանձն՝ արքան է ինչպէս.
Բայց երբ կուգար մութ գիշերն՝ զնդան կ'ըլլար անկողինն
Անոր որ կուռքն էր դարձեր՝ զուարթ քաղքի ամբոխին:

Լեռ մը միայն կը քաժնէր զինքն իր պաշտած Ծուարդէն.
Դոփին մը... եւ արաք ձիւն տուն կը ձգէր զինք արդէն.
Սակայն երկիւղն աղէտի մ'այնքան հսկայ ու ցաւոտ՝
Զինքն իր մահճին կը գամէր մինչեւ ոսկի առաւօտ:

Սէրը սիրուն Ծուարդի՝ Աստծու կրակ էր կտրեր,
Սիրտն իր՝ շամիւրն էր անցեր, օր ու գիշեր կը մրկէր.
Ա՛լ չի կրցաւ դիմանալ այդ քարկ, անճար կրակին.
(Աստուած պահէ հօրդ տունը, ոսկի ծրագն իր յարկին):

Ամսի թիւն էր տասներեք. օրը կ'ըլլար իրիկուն.
Կանչեց պետն իր կարուանին — Գիսակ քարի ու խոկուն,
— Վարպետ, ըսաւ, լաճերուն քաժնէ մէկ մէկ ճոխ քսակ,
Ճամքայ հանէ կարուանը երբոր ծագի արուսեակ:

Ապա հեծաւ իր սեւ ձիւն, քան մը մնչեց գորովի.
Բացաւ նոյգն իր ունգերն, տնկեց վիզը կորովի,
Քակեց նըման ջրվէժի՝ անզուսալ յորձանքն իր քաշին —
Անտես եղան մութին մէջ հեծեալն ու ձիւն ու փոշին...

ՓԲ.

— Մայր, երէկ գիշեր չար երազ տեսայ.
Կնիւթքն էր. շաղերով ես այգին հասայ.
Խաղողն էր հասեր թուփէ թուփ առանձն՝
Ժպտի պէս շիկնոտ, քաղցր ու ոսկեհատ...

Վազրիկս ալ ճերմակ ծի նստած տեսայ
Շքեղ ու զուարթ որպէս նոր փեսայ.
Արագ դողթով մտաւ մեր այգին —
— Ժարմաւ եմ, ըսաւ, նուարդ, իմ անգին...

Եօթն արծաթ փարչով քամեցի գինի.
Ո՛ւր ծորեց սիրտս ալ — լացող ուռենի.
Ապա լեցուցի երկու ոսկի թաս.
— Դու այգին հասար դաժան վազն ի վազ:

Վազրիկի նժոյգ տեսքէն խրտչեցաւ.
Ու ձեռքի գինին թասէն թափեցաւ
Եւ կուրծքը ներկեց թարմ վերքի մը պէս —
Չին ալ կարմրեցաւ արինն է ինչպէս:

Դիւ ալ սեւերով պարիւ սկսար —
Աջ ձեռքը էր կարմիր արեան հաւասար.
— Պարէ, իմ հարսնիկ, թող որդիս ցնծայ —
Ըսիր ինձ. յանկարծ քունէս արթնցայ...

— Երազդ է քարի, իմ սիրուն նուարդ,
Գինին խնդուք է, ու ծին ալ մեծ քախտ.
Քունի մէջ արինն ու վերքն է քարի.
Գուշակն է ըսեր. անցաւ եօթ տարի:

Ա՛լ շուտով կուգայ որդուս կարաւան,
Կ'անցնի Բիւզանդիոն, կ'իջնէ Արծն ու Վան
Ու քարձած վարդիւղ, զարդ ու անթիւ զանձ
Կուգայ քեզ կարգել քամքի՜ փառապանծ:

ԺԳ.

Գիշերն ուշ էր, երբ Վազրիկ հասաւ Ռստան ծառաշատ.
Ծամբան ամբողջ կը բուրէր լեւակ ու վարդ ու փշատ.
Ծաղկեր էր թուփ ու պարտէզ, ծաղկեր անուշ լուսնկան,
Ծաղկեր էր իր հոգուն մէջ սէրի վարդը դիւթական:

Բլրի լանջին երեւցաւ իրենց տունը հնամի,
Որի գլխէն անցած էր հազար փորձանք ու քամի,
Իսկ ան կանգուն կը մնար ժայռի մը պէս անսասան.
Վազրիկ մնջեց. «Ո՛վ իմ տուն, փառքի օրերդ ա՛յլ հասան»:

Քուրմի մը պէս երկիւղած՝ բացաւ քակի դուռն արոյր.
— Ներսն էր փթթեր քափուր վարդ՝ շիկնոտ ինչպէս է համբոյր.
Բացուեր էր քոյլ նունուֆար՝ աստղի նման՝ գուռին շուրջ.
Բակը դռրախտն էր անձառ՝ համակ փթիթ ու անուրջ:

Փութով նժոյգն իր կապեց ամուր օղէ մը երկաթ,
Ո՛ւր ձին գուռէն դիւթական ըմպեց աստղ ու լուսնի կաթ.
Եւ զով սիրէն վար թափած նուան թերթեր կոխելէն՝
Սիրտը նուռի պէս փթթած՝ Վազրիկ մտաւ տան դռնէն:

Ինչպէս ըստուեր՝ սանդուխէն Վազրիկ սողաց դէպի վեր,
Սենեակն ելաւ Նուարդին անձայն ինչպէս մի ըստուեր —
Ու քովն անոր սնարին կեցաւ լուռ ու հեւագին,
Լուսնի շողը կաթեր էր մարմար աչքէն երդիքին:

Եւ շուրջ դէմքին Նուարդի լոյսէ պսակ էր կապեր.
Սեւ մազն անոր ծովի պէս քարծին վրայ էր թափեր.
Դէմքը՝ վճիտ երագի եւ քիւր թովքի էր մատնան,
Որ մեծ գուսան մ'էր գրած եւ զայն կնքած յաւիտեան:

Եօթը տարուայ երանգն էր մարմին առած իր առջեւ.
Դէմքն այդ ուղղած իր ծամբան՝ ինչպէս անմուտ վառ արեւ,
Այդ կեռ յօնքերն էր յիշած երբ կապած էր ծիածան,
Ատկէ սիրուն՝ չէր տեսած ո՛չ մէկ պատկեր ու արձան:

Այնչափ մեղմ էր իր շունչը, կարծես երբեք չէր շնչեր.
Բերանն՝ հասուն նուռ մըն էր, կարծես միս ու արիւն չէր.
Կուպերն իր նուրբ՝ ամպի պէս ծածկեր էին իր աչեր,
Հրեղէն կարմալն էր, որ կաթ լճի մը ափ կը հանգչէր...

— Նուարդ, հոգեակ, իմ անգին, Վազրիկ մեղմով փափսաց,
Մոլար ծամբորդդ է եկեր, քանց ծով աչքերդ ու վեր կաց.
Սէրի մէկ քառ խօսէ ինձ, մեռնիմ տաճար քու քերնին —
Ապա դողով սպասեց՝ ինչպէս լացող ուռնին:

Նուարդ աչքերն իր բացաւ, այդ ինչ անձառ քերկրութիւն.
— Վազրիկս ես դու թէ՛ երագ, քոն եմ արդեօք թէ արթուն.
— Վազրիկդ է որ քեզ կուգայ՝ թողած իր գանձ ու կարուան.
Նուարդ ոտքի էր ելած՝ ինչպէս լոյսի շատրուան...

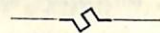
Եւ գիրկն ինկան իրարու գոյգ մը շողի հանգունակ,
Բերան քերնի ծաղկեցան ինչպէս երկու քարունակ.
Ապա անխօս դէմ առ դէմ անյագ գիրար դիտեցին —
— Զոյգ մը սիրող լուսահաւ՝ մթուն ձգուած առանձին...

Վազրիկ հանեց մի մանեակ՝ ամբողջ մարզրիտ ու սուտակ —
Եւ զայն կախեց Նուարդի կարապ վրդէն սպիտակ,
Ու եօթն անգին մատանի՝ եօթը տարուայ իբր նշան՝
Անցուց անոր մատները քնքուշ ինչպէս ջրշուշան:

Հանեց պսակ մը շքեղ տասը աստղէ յօրինուած՝
Մէջտեղ շողակն արեւ մը, կարծես թէ տէրն էր վառած,
Ու զայն դրաւ Նուարդի սիրուն գլխին, եւ ըսաւ.
— Իմ սէր եւ իմ թագուհի, փառքի մեծ օրըդ հասաւ...

— Վագրիկ, տանջուած իմ գլխին դիւ ես լոկ թագ ու պսակ.
Ու փառքս՝ որպէս քարտենի ձգուող դալար այդ հասակ.
— Բերեր եմ քեզ անքաւ գանձ, ապրանք, գերի ու զոհար.
— Սիրտըս միայն քեզ կուգէ, ինչ ընեմ գանձն ու աշխարհ...

Գիշերն ուշ էր, երբ անոնք խոր քուն մտան լուսնի հետ —
Բացուած երկու թարմ կոկոն քափուր վարդի հոտաւետ —
Որ չէս գիտեր թէ արդեօք պիտի քացուին վաղ նորէն՝
Առանց անդարձ խլուելու սիրող ձեռքէ մ'անօրէն...

ՓԴ.

Լուսաստղն ելած էր արդէն ինչպէս կանթեղ մ'աղամանդ,
Ու կը վառէր տրտմօրէն վերեւ այդ տան հնաւանդ.
Ձուի պահն էր կարուանին. նժոյգն՝ սէգ վիզն իր տնկեց,
Եւ ջուռն վագրին կարօտը մութին մէջ գիւ վրնջեց:

Թամար ցատկեց իր տեղէն — խրխինջն իր տան քակէն էր...
Ո՞ր խենթ ասպետն այդ ժամին իրեն տուն հիւր էր եկեր.
Կամ թէ չըլլայ Վագրիկի կարուանն էր ան սպասուած,
Որ շուտ իր տեղն հասնելու համար մթով էր քալած...

Սիրտը դողով՝ հեւագին Թամար իջաւ իրենց քակ,
Ուր կը հնչէր սալին վրայ արաք ձիու կուռ սմբակ.
— “Որդուս ծին է սա հրեղէն, մեռնիմ՝ կամար իր վրդին,
Կարուանն ալ դիւռն է անշուշտ, անթիւ գանձով միասին”:

Բացաւ քակի դուռն արոյր, որ չոր լացով մը ձրոռաց,
Դիւրսն էր ամայ. ծառերու սոսափն անգամ էր լուծ.
Հեռուէն կուգար գետի երգն — ամբողջ կարօտ ու սարսուռ.
Թամար՝ շփոթ՝ ետեւէն գոցեց քակի ծանրը դուռ...

— “Եկողն եթէ Վագրիկն էր, ո՞ր եմ կարուանն ու քեռներ.
Շքեղ որդի, հէգ մայրըդ, դարձի ծամբիդ թող մեռնէր.
Որի՞ն է այս սեւ նժոյգ... ո՞վ Տէր, մթէ հնար է
Որ հեգ ու քաղցր հարսնուկըս որդուս դէմ դաւն այս լարէ”:

“Եթե իր լացն ու հառաչ կեղծ են եղեր ու պատիր.
Կեղծ են եղեր պահքն ու ծով. միթե ժամը ծնրադիր
Նստած՝ փոխան աղօթքի՝ օտար սէր է կարդացեր.
Ո՞վ է տմարդ այն ասպետն, որ զաւկիս տեղն է գողցեր...”

“Անոր սիրով տանջուի որդիս ամբողջ եօթ տարի.
Կուրծքը քանայ քուքին դէմ, գլուխն դնէ ժեռ քարի,
Իսկ իր սէրի առարկան, ծոցը քանայ գողերուն,
Ծաղրէ որդիս, կեանքին թոյն խառնէ, հացին ալ արհն...”

“Օտար աղջիկ, դո՛ւ մեր տուն մտար որպէս հրեշտակ,
Ըսինք. ‘գարնունն ես ծաղկած, արեւն ունիս կոպիդ տակ,
Հիմա չար դնն ես, մեր սիրտն՝ ամիւր քոնած կը քամն.
Խաբուած որդի, արեւառ ծակտիդ մատանդ լինիմ’ ես...”

Թամար զգոյշ, հեւալէն սենեակն ելաւ իր հարսին —
Շնչատ հասաւ քարծին քով, որի վրայ միասին
Երկու գլուխ նշմարեց եւ ուր լսեց երկու շունչ.
Դո՛ւ մը ինկաւ ծունկերուն եւ իր հոգուն մէջ՝ մոռնչ...

Պահ մը ուզեց ան նետուիլ վրայ պատուի այդ գողին,
Ակոսներովն իր պատուել կոկորդն հարսը խաբողին,
Եւ կամ՝ ծանկել կեանքն անոր՝ ծագը խլուած վագրի պէս,
— Վախցաւ, որ իր ուժը զինք կրնար դաւել վերջապէս:

Յանկարծ իր քով, պատէն կախ տեսաւ զրահ ու զէնքեր.
Գանձի մը պէս՝ իր ձեռքը արար դաշոյն մ’էր ինկեր.

— Աղտն, որ դու տանս քեցիր թող զայն սրբէ քու արին —
Ըսաւ. անոր կուրծքին մէջ խրեց հատու այդ դաշոյն...

Յառտ մոռնչ մ’էր պողթկաց զարնուած հսկայ այդ լանջէն
— Նուարդ, սրտիս ինչ կ’ըլլայ. զանգերն ինչո՞ւ կը հնչեն.
Նուարդ ցատկեց իր տեղէն. “արին, արին, ո՞վ Աստուած,
Վագրիկ, դո՛ւ ես կը տքաս. դո՛ւ ես արդեօք զարնուած...”

— “Կուրցէք աչքեր, խլացէք իմ՝ չար, անտէր ականջներ.
Կուրծքը, որ ես պատուեցի միթէ զաւկիս հէգ լանջն էր.
Նուարդ, ճրագ մը վառէ, տունիս ճրագն է մարող.
Ո՞վ է լսեր որ դառնայ մայրն իր որդու սեւ գրող...”

— “Այս ինչ աղու կը հնչեն զանգերն արծաթ՝ կարուանիս.
Նուարդ դուռէն դուրս նայէ... ինչո՞ւ ապշած կը կայնիս...
Մոմի շառ լոյսն էր ինկեր դէմքին վրայ Վագրիկի.
Աչքերն էին նուաղուն նման մարող կրակի:

Կարմիր դաշոյնն ձեռքին մէջ Թամար անշարժ էր կեցած.

— “Անսիրտ Աստուած, անէ՞ծք քեզ... Գուշակն այսպէս չէր պատմած.
Ոսկի ու փառք կուգէի — սեւ ու արին կամեցար.
Որդիս գրկել տենչացի — դահի՞՞ն քրիւր զիս խելար...”

Նուարդ սեղմեց իր բռունցքն, որմէ արին կը կաթէր.
Կարմիր էր աչքն արինէն, կարմիր՝ ձերմակ իր լաթեր.

— “Ձեռքդ չորնայ, սեւսիրտ կին, ինչո՞ւ կարծես ալ չի բացիր.
Դո՛ւ որ լոկ փառք փնտոցիր ու հարսդ ալ բո՞գ կարծեցիր...”

— “Մայրիկ, այստեղ մօտեցիր... տես, խոնջ որդիդ է եկեր...
Ի՛նչ... քէն ունիս ինծի դէմ... հոգեակ, ինչու ես բռնեցի.”
Նուարդ խլեց անտուկէն թանկ ու ձերմակ մի սաւան,
Անով փորձեց կեցնել քանդող կրծքի շատրուան...

— “Նստէ... Նուարդ, քարծիս քով... անո՞ւշ նայէ աչքերուն...
Ջրը՞նձ... զրը՞նձ... կը լսն... քերէք քօղեր ոսկեհիւս...
Դո՛ւար քերէք տուփերով... ան ալ հիման է յարգի...
Բռնէ՛ ձեռքէս... վառեցէք ոսկի ջահերն իմ՝ փառքի...”

“Բայց դու կուլան... պաշտելիս, դէմքիդ քօն ինչ յարմար է...
Աչքերդ անգամ մ’ալ տեսնեմ... ձեռքդ սառ ու մարմար է...
Ջրը՞նձ, զրը՞նձ... քաց... դուր... կարուանն է ան հեւասպառ —
Լոյսերն... ինչո՞ւ... մարեցիր. . . ջուր... ջուր... ցուրտ է... ու խաւար...”

Վազրիկ բերանն իր կնքեց ինչպէս մի տուփ դիւթական.
Փակեց աչքերն կարօտած՝ մահի քնով մշտական.
Նուարդ դիտեց այն երկամբ, անլաց հեծքով մը քանդիչ.
Ապա յանկարծ արձակեց սուր եւ վայրագ մի քրքիշ...

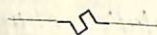
Թամար մէկ մը նայեցաւ ձեռքի արար դաշոյնին —
Ձէ, այդ քրքիշն աւելի հատու էր ու մահագին,
Մէկ ալ որդուն նայեցաւ, որ մեծ քափուր վարդի պէս
Վէրքը կրծքին՝ կը պառկէր. հարուն ալ սոխակն էր կարծես.

Որ այդ վարդով խելայեղ՝ կերգէր ու պար կը դառնար.
Մերթ քող ձգած իր գլխին՝ լուռ ու անշարժ կը կենար.
Մերթ ալ ծռած Վազրիկի ականջն ի վար կը մնէր.
«Վեր կաց, հոգուս սիրտկան, գուշակն այսպէս պատմած չէր...»

Նորէն պարել կըսկսէր. «մայր, տէս թիթեռն այս ոտկի,
Թուերն նախշուն են ինչպէս աչքերն անուշ՝ Վազրիկի...»
Ու կը վազէր ետեւէն իր այդ անգոյ թիթեռին,
Ու իր կեանքի երանքն էր, ինքն ալ անոր խենթ գերին...

— «Գլխիդ փուլ գայ երկինքըդ, քա՛ր եմ, ինչպէս դիմանամ,
Անբախտ Նուարդ, հերիք է. ներքէ՛... Լէխ, թող ես կուրնամ...»
Մէկ ալ կուրծքին մէջ խրեց դաշոյնն այդ սուր, արիւնհոտ.
Մըմննջ մըն ալ... եւ Թամար գնաց պառկել որդուն մօտ...

Իսկ դեռ Նուարդ՝ անտարբեր իր խենթ պարը կը դառնար.
Մերթ ալ կուլար ողբագին ինչպէս ջարդուող մի քնար.
Կամ զի ու քարծր կը քրքար. «Գուշակն այսպէս պատմած չէր».
Մերթ ալ թիթեռն բռնելու տենչէն կարծես կը թռչէր...

ԺԵ.

Անցաւ գիշերն անառոր որպէս տեսիլ մը ցաւոտ.
Ու վրայ քաղքին ծաղկազարդ՝ իջաւ ոսկի առաւօտ.
Զոյգ զոյգ սարեկ ու ծիծառ՝ ծաղկուն ծառերն ըրին թառ —
Կտուց կտցի մնչելով հնչուն սիրերգ մը անձառ:

Ամէն տունի երդիքէն ելաւ ծուկը ծիրանի.
Վա՛ռ էր ամէն մէկ թոնիր, ամէն ակուծ ընտանի.
Միայն սեւսիրտ Նուարդի տունն էր անծուխ, անկրամկ.
— Գրողն դուռէն էր մտեր եւ այն թողեր աւերակ...

Նուարդ մագերն փետտելով դէպի Վազրիկ կը խուժէր —
Վստահ՝ որ քարկ համբոյրով պիտի խոր վէրքն այդ բուժէր.
Եւ այն շքեղ պարմանի արիւնն սառած շուրթերուն՝
Իր խենթ պարը կը դառնար որբուկ եղնիկն այդ սիրուն:

Մերթ կը վազէր դէպի քակ, հո՛ն ուր նժոյգն էր կայնած.
Ճակատն անոր կը պագնէր՝ քաշին հետ մագն իր խառնած.
«Քաջիս հրեղէն երկվար, հիմա կ'եղնէ իմ ասպետ,
Ու կը թռիք դէպ աստղեր՝ զիս ալ առած ձեզի հետ...»

* * *

Հեռուէն, Վանայ ծամբի կողմ՝ ելաւ փոշին ոսկեղէն,
ինչպէս ամպ մը երկնքի դաշտին վրայ լուսեղէն,
Ու հետ անոր զորքնգուն դօղանջն արծաթ զանգերուն,
Եւ հետ անոր վըրընջինն՝ հազար արար ձիերուն...

Մօտի հուժկու մշակներն մոռցան ցանքերն ու պարտէզ
Երբոր կարուանն Վազրիկի հպարտ ելաւ ի հանդէս.
Ջըրընգ, զըրընգ մօտեցաւ. Ոստան մարդէ դատարկ էր,
Ամէն դէմքի զարմանք կար, ամէն շուրթի ալ գովքնր...

Հովին կ'ըսէր. «Թին ասոր մեծ է նոյնիսկ աստղերէն,
Երբոր լուսնակն է մօտեր, հօտերն երբ դեռ քննր են...»
Ասպետ մը թէ. «Սողոմոն այսքան գանձ չէ ունեցած»,
Նաւորդն. «Ասոր չափ աւագ ոչ մէկ ծովեզր եմ տեսած...»

«Երնէկ այն տանն, որ տէրն է այսքան անճառ ճոխութեան...»
Ու կը քալէր դեռ կարուանն, որ ծայր չունէր ու վախճան.
Եւ ողջ Ոստան կ'ունկնդրէր կարծես վէպի մը կախարդ,
Որ հին գրքէ մ'էր երգած վարպետ գուսան մ'ալեգարդ:

Ու մեծ գետի մը նման կարուանն անվերջ կը յորդէր.
Ծոցն էր ժողուեր անթիւ գանձ, բուրմունք ու շալ ու զարդեր.
Ճովը հասաւ Վազրիկի անտէր դուռին առջեւ գոց —
Ու հոն կեցաւ՝ կազմելով ծով մը ծփուն, ալեկոծ:

Գիսակ իջաւ նժոյգէն. դէմս էր քակի դուռը մեծ.
Թակեց փակ դուռն ամրակուռ — ներսէն լոկ ձիւն վըրնջեց.
Նորէն թակեց անհամբեր — գունն էր միայն որ կերպէր.
Երբորդ անգամ որ թակեց — Նուարդ առջեւն էր կանգնեց:

— «Ողջոյն, չքնաղ Տիրունհ, կարուանն քննով հասեր է»,
— «Կեցիր, Վազրիկս ես կանչեմ» — վարդը սրտին՝ պառկեր է.
Հեռու ծամբէ ան կուգար՝ տանջուած ու շատ յոգնած էր.
Մայրիկ կարծեց թէ օտար մ'էր որ ծոցըս պառկած էր...

Գիսակ շփով նայեցաւ զարնուած այդ որդ երէին.
Մագերն ալիք առ ալիք մինչեւ ծունկերն կ'իջնէին,
Դէմքն էր գունատ մոմի պէս, կարմրեր էր լաթն սպիտակ.
Նայուածքն էր մութ ու պարսպ՝ ինչպէս անդունդն անյատակ:

— «Ի՞նչ կը նայիս ձեռքերուս, պարսիկ հինան է՝ յարգի...
Պատանք բերիր մայրիկին, որ հոն անճայն կը պառկէ...
Տես, տես թիթեռն իմ ոսկի — լանջը կարմիր կակաջ է.
...Կեցիր, ճայնն է Վազրիկիս, զարթնէր է...» զիս կը կանչէ...

Ըսաւ քուքի պէս արագ խուժեց սենեակն սղէտին.
Արեւն ինկած էր երդէն, եւ ողջ մահիճն ու գետին
Կապեր էին լերդ արին. Թամար պառկած որդուն քով
Անոր ծակատ կը շոյէր կարծես սառած իր ձեռքով...

Վազրիկն ալ քայլ առքերով դարձեր էր դէպ լուսամուտ
Ուրկէ կարուանն կ'երեւնար՝ այգի փառքով օճանուտ.
«Վեր կաց, անուշ սիրակամն, անճայր կարուանդ ալ հասաւ»,
Կանչեց Նուարդ. ու մէկ ակն իր խօլ մահալարն սկսաւ...

Գիսակ, որ լուռ՝ Նուարդին մինչեւ դուռն էր հետեւած,
Տեսաւ արինն ու վերքեր, տեսաւ կարմիր արարուած —
Եւ ակն գիտցաւ թէ աղէտն շանթի նման իջած էր,
Գիտցաւ ինչո՞ւ սիրահաւն վարդը լալէն գժուած էր...

Հալով մահճին մօտեցաւ այդ սէգ քարի ձերունին.
Ու գիրկն առած գանգրահեր զլուին՝ անքախտ պարմանին
Օճեց հօր մը համբոյրով՝ սառած ծակատն ու այտեր.
«Ինչո՞ւ ինձ չը լսեցիր, ինչո՞ւ թողիր տունդ անտէր...»

Մէկ ալ Նուարդ արծակեց ծիւղ մը տըտում, ահաւոր.
Ու վար ինկաւ նուաղած — ինչպէս թիթեռ մը աղուոր,
Որ խիստ յոգնած թռչելէն՝ ծաղկի մը վրայ կը նստի.
Խօր էր խոցուեր իր սիրտը ու պէտք ունէր հանգստի...

Երկու խարտեաշ նաժիշտներ զայն դուրս տարին փափկօրէն.
(Նախշուն թրթուռ, որ պիտի թիթեռ դառնար վաղ նորէն)
Ու թող տուին որ պառկի քարձին վրայ Թամարի,
Ուր նա որդին երազած էր եօթն երկար սեւ տարի:

Գիսակ կանչեց կարունէն երկու հօր գիտնական,
Որոնք կախարդ դեղերով եւ թանկ իւղով պատուական
Մօրն ու որդու դիակը յաւետ անեղծ դարձուցին,
Երկու կոյսեր ալ զանոնք փարթամ լաթով պճնեցին:

Ապա քերին հօտաւետ փայտէ երկու սնտուկներ. —
Մէկն էր քանուած սատափով, մէկն ալ ոսկով ծեփուն էր,
Ու հոն ծաւ-ծաւ մետաքսի մէջ եւ խնկի ու վարդի
Դրին Թամար, ու Վազրիկ, որ սիրտն էր հէգ Նուարդի:

Յետոյ ծաղկով զարդարած այդ զոյգ յարգի սնտուկներ
Բարձին երկու ուղտերու. երկու տասնեակ խարշիկներ
Անհուն սուգի նման սեւ անոնց պահակ կանգնեցան,
Ու երբ միջինը չէր եղած ճամբայ ինկաւ կարաւան:

Եւ կը փոռէր ղօղանջը հազար արծաթ զանգերու՝
Տրտում ինչպէս եղերերգ, թաղէ ի թաղ եւ հեռու.
Եւ նուրբ փոշին խունկի պէս կ'ելնէր ոլոր, օղապար,
— Կարծես մահի թափօրն էր լալով ինկած ճանապարհ...

Գիսակ գլուխն ափին մէջ առած հեւքոտ կը հսկէր
Բարձին վերեւ, ուր Նուարդ թափած մագին ալիքներ՝
Լուսնի լոյսով արծաթուած ծովի պէս քուն էր մտած.
Դէմքն էր գունատ լուսնի պէս, որին սեւ ամպն է պատած:

Յանկարծ քացաւ իր աչքեր — պարսպ նման անդունդի,
— “Ո՛ր է Վազրիկա, ո՞ր գնաց յոգնած ճամբորդս յամուրդի.
Թամար այգին որ մտաւ, գինին թասէն թափեցաւ
Եւ կուրծքն անոր՝ թուփի պէս՝ քոտոր վարդով ծաղկեցաւ”:

Գիսակ հագիւ զսպելով կուտուած հեղեղն իր լացին՝
Ըսաւ անոր խուլ ծայնով. “Ուղտերն արդէն գնացին.
Ու հետ անոնց Վազրիկը ալ փութով ինկաւ ճանապարհ՝
Դէպի երկիրն անձանթով, դէպի կախարդ այն աշխարհ,

Որի մարդեր կարօտով դարէ ի դար տենչացին,
Եւ որ գուցէ շարունակ երւա՞ մնայ քոցածին.
Հոն, ուր մեռնին այս կարգերն, այս խենթ խաղերն արիւնի,
Ուր տեղ սէրի քաժակը թո՛նով խառնուած չը լինի...”

Ելիր, աղջիկա, ծուխի պէս այս քիրտ երկրէն հեռանանք,
Այստեղ նոյն իսկ մտածելն անվերջ ցաւ է ու տանջանք.
Դուրսը թամբուած կ'ըսպասէ քեզի քոցակն երիվար,
Կերթայ կարուանն իղձերու, մենք ալ ելնենք ճանապարհ...”

Մէկ ծոթն անձայր կարուանին արդէն դաշտը հասած էր,
Մէկ ալ ծոթն ալ դեռ անտէր դուռին առջեւ կը սպասէր,
Ու հարց կու տար ամբողջ ամէն մարդի սալահար —
“Կարուանն ինչո՞ւ էր եկած, ինչո՞ւ արագ խոյս կու տար...”

Վերջին ձիերն ալ թողին դուռն այդ միայլ ու անտէր.
Բայց դեռ Նուարդ՝ տենդագին իր քակն ու տուն կը դիտէր,
Որ իր սէրի ու վշտի ամուր վանդակն էր եղած.
Բաժնել զինք այդ անցնալէն, միթէ հնար էր, Աստուած:

Մինչ կը հոսէր կարաւան՝ գետի մը պէս ոսկեջուր —
Արեւն թիկած էր սարին, կարմրեր էր դաշտ ու քուր՝
Խորունկ քացուած Վազրիկի լանջին նման վիրաւոր.
Շօրօր կ'երթար դեռ կարուանն ինչպէս ամպ մը հեռանոր...

Նուարդ իր տան նայեցաւ որ սկզբուած դամբանն էր,
Ապա կախարդ կարուանին, որ հետն առած կը տանէր
Վազրիկն անուշ. եւ արձակ մագերն հովին ցանելէն
Խուժեց դէպի կարաւան, որ խոյս կու տար զնգալէն:

Ի՛նչ որ երբեմն նա ունէր — անցեալն ու սէր ու երազ —
Եւ ի՛նչ որ էր իր անձը, եւ իր պատկերն հեզանազ —
Յանձնած էր նա կարուանին, որի տրտում ստուերն էր —
Անոր պիտի հետեւէր, որ մէկ ճամբէն ան քալէր...

Եւ կը զնգար հէքեաթը հազար ոսկի զանգերուն —
Սէրի կանչին պէս դիւթիչ, ողբի մը պէս գալարուն.
Եւ կը վազէր շուքի պէս Նուարդ անոր ետեւէն՝
Անձայր ճամբէն, որ արդէն որը կը մնար արեւէն...

Վ Ր Ի Պ Ա Կ

1) Մաս Է, վերջին համար, 2րդ տող՝
կոյսերն սատափ մագերով
պիտի կարդալ՝
կոյսերն սատափ մաղերով:	2) Մաս Ը, առաջին համար, առաջին տող՝
Թումար սուրբի
պիտի լինի՝
Թումար սուրբի:
3) Մաս Թ, երկրորդ համար, 3րդ տող՝
գետը կը մեծնայ,
պիտի լինի՝
գետը կը մեծնայ	

Արտատպութեան իրաւունքը վերադառնում է
ՀԵՂՈՒԱՅԻՆ:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0365632

55.232

891.99

u. 54